

Et forsøg, som slog fejl

»Ut desint vires tamen est laudanda voluntas«

ARNE NOE-NYGAARD

Noe-Nygaard, A.: Et forsøg, som slog fejl – »ut desint vires tamen est laudanda voluntas«. *Dansk geol. Foren., Årsskrift for 1975*, side 1–4. København, 5. januar 1976.
Artiklen fortæller om et forsøg på at oprette en »Islands Geologiske Undersøgelse« i året 1900.
Arne Noe-Nygaard, Mineralogisk Museum, Østervoldgade 5–7, DK-1350 København K, 8. juli 1975.

Det har altid undret mig – og måske tillige andre, at der ikke på ét eller andet tidspunkt var blevet gjort forsøg på at få oprettet en »Islands Geologiske Undersøgelse« i lighed med de geologiske »Undersøgelser« i de øvrige nordiske lande, hvis institutioner kom til verden i det 19. århundredes sidste halvdel.

Under arbejdet i Mineralogisk Museums arkiv med nogle af professor N. V. Ussings papirer stødte fru Anne-Liese Thomassen imidlertid for nylig på to dokumenter, der meget tydeligt viser, at et sådant forsøg virkelig blev gjort i året 1900. Da papirerne forekommer mig at have interesse også af andre grunde, fremkommer denne lille artikel.

Det ene arkivstykke er kladden til en ansøgning, der er udarbejdet af professor Ussing. Den indeholder forkortelser samt udstregninger og rettelser, alle udført med affatterens egen leilæste håndskrift. Dokumentet har i sin endelige form været underskrevet af prof. Ussing, statsgeolog, dr. phil. Victor Madsen (den senere direktør for Danmarks geologiske Undersøgelse) og statsgeolog Axel Jessen.

Det andet arkivstykke er det officielle svar på ansøgningen fra formanden for »Kommissionen for Danmarks Geologiske Undersøgelse«, general Louis le Maire.

Skrivelserne gengives nedenfor in extenso, idet dog de i kladden forkortede ord af mig er skrevet fuldt ud. (De tilføjede bogstaver eller stavelser er sat i parentes).

K(ø)b(en)havn d. 9 Novbr 1900

Til Komm(issionen) f(or) Danm(arks) geol(ogiske) Unders(øgelse)

I Henhold til nedenstaaende Overvejelser tillader vi os herved at forespørge, om Kom(missionen) maatte finde Anledning til i den

nærmeste Fremtid at søge Danm(ark)s geologiske Unders(øgelse)s Virkeomraade udvidet til ogsaa at omfatte Island.

Hvad der hidtil er udført af geol(ogiske) Unders(øgelse)r paa Island indskrænker sig til 1° nogle ældre og kortvarige Unders(øgelse)srejser af Bunsen, Helland, Johnstrup, Keilhack, Kjerulf, Pajkull, Sartorius v(on) Waltershausen, Zirkel o(g) enkelte andre, og 2° Dr. Thoroddsens Arbejder. Den lange Række af beundringsværdig gennemførte Unders(øgelse)s, der skyldes den sidst nævnte Forsker, er imidl(ertid) som bekendt væsentlig af geogr(a-fisk) Natur; der er ved dem ogsaa i geol(ogisk) Henseende naaet værdifulde Resultater, men en nærmere Indtrængen i Spørgsmaal af udelukkende geologisk Vigtighed har som Regel ikke kunnet forenes med den Plan, Dr. Thoroddsens Unders(øgelse)s fulgte og maatte følge, naar et omfattende geografisk Resultat skulde naaes.

At imidl(ertid) udførlige geolog(iske) Unders(øgelse)s paa Island maatte blive af stor videnskabelig Betydning har man længe formodet, og Dr. Thoroddsens geografiske Unders(øgelse)s har i høj grad givet denne Formodning Styrke. En nærmere Udvikling af alle de mange geologiske Unders(øgelse)sfelter paa Island, der love et fremragende videnskabeligt Udbytte, skulle vi her ikke komme ind paa, da Dr. Thoroddsen i sine Skrifter udførlig har paavist dette.

Det forekommer os, at man med Rette kan sige, at Islands geol(ogiske) Unders(øgelse) er forsømt i Sammenligning med mange andre Landes, hvor man anvender stor Bekostning paa at opnaa videnskabelige Resultater af langt mere underordnet Betydning, end der kan ventes paa Island.

Det forekommer os endvidere, at medens

det er givet, at den lille islandske Stat ikke i nogen overskuelig Fremtid uden Hjælp vil kunne gennemføre større geologiske Undersøgelser paa den 1900 Kvadratmil store Ø, vil det paa den anden Side være naturligt, at Danmark paa Grund af sit særlige Forhold til Island træder til, og dette saa meget mere, som dansk Videnskab utvivlsomt vil kunne høste den største Fordel deraf.

For de Personer, som have viet Deres Arbejde til Danmarks geologiske Undersøgelse, tro vi, at dette gælder i særlig høj Grad. Det er almindelig antaget, at en Mængde Spørgsmaal om Istidsdannelserne i Danmark og Nabolande, som henstaa uafgjorte, næppe vil finde deres Løsning uden ved Undersøgelser af saadanne Nutidsmasser, som brede sig ud over store flade og af løse Aflejringer bestaaende Strækninger, saaledes som Tilfældet var i Danmark i Istiden. Gletschere af denne Art findes i Nutiden næppe andetsteds end paa Island. Det maa derfor anses for en uvurderlig Fordel, om de samme Forskere, som undersøge Danmarks Overfladedannelser, der næsten alle skyldes Fortidens Gletschere, faa Lejlighed til at studere Islands.

Heller ikke bør det vistnok overses, at Beskæftigelsen med saa forskelligartede geologiske Forhold som Islands maa være udviklende for enhver Geolog, medens paa den anden Side et aarelangt, uafbrudt Arbejde med et i videnskabelig Henseende saa snævert begrænset Felt som Danmarks Geologi kan medføre Fare for en vis Stilstand i Opfattelsen, en Ulempe, som ikke gjør sig gældende for Nabolandenes Geologer, der i deres eget Land maa arbejde med talrige forskelligartede Forhold.

Vi indse vel, at en Udvidelse af Danmarks geologiske Undersøgelsesinstitution til ogsaa at omfatte Island, — naar Udvidelsen skal gennemføres uden større Forøgelse af de personlige Kræfter og Pengemidlerne — maa medføre en Forringelse af det Arbejde, som aarlig anvendes paa Danmark og dermed en Forlængelse af den hele Tid, der vil medgaa til Landets geologiske Kortlægning. Men hermed synes næppe at kunne fremkomme nogen væsentlig Ulempe, hvorimod der paa den anden Side vil flyde betydelige Fordele af en saadan Ordning.

Efter den oprindelige Plan skulde Danmark(ark)s geol(ogiske) Kortlægning gennemføres i ca. 20 Aar. Efter Arbejdets hidtidige Fremskridt at dømmes vil denne Tidsfrist i alle Fald overskrides, men alligevel vilde Landets geologiske Kortlægning blive færdig længe før Nabolandenes, i hvilke forøvrigt de til Danmark(arks) geol(ogiske) Undersø(gelse) svarende Institutioner have Karakter af permanente saadanne.

Hvis efter den nuværende Plan Landets geologiske Undersøgelse er gennemført om maaske 25 Aar, og hvis Arbejdet derefter standses, vil man utvivlsomt 10 eller 20 Aar senere se sig nødsaget til at tage fat paany, for atter at bringe Landets geol(ogiske) Udforskning paa Højde med Nabolandenes, hvor Arbejdet imidlertid er fortsat. Thi det gælder i højeste Grad om de den danske Jordbund berørende Grene af den geologiske Videnskab, at de f(or) T(iden) er i stærk Udvikling, og at ingen af dem har naaet en saadan Fuldkommenhed, at man bør antage, at Arbejdet paa Nutidens videnskabelige Grundlag ville være tidssvarende i nogen længere Aarrække.

Vi se derfor ikke rettere, end at hvad det af internationale saavel som af videnskabelige Hensyn kommer an paa, er ikke at faa Danmarks geologiske Kortlægning i stort Maalestoksforhold afsluttet snarest muligt, men derimod dette, at der i Danmark bestaar en Institution, som tager Del i det internationale Arbejde paa Videnskabens Udvikling og vedblivende stræber at holde Danmarks geologiske Udforskning paa Højde med Tidens Krav.

Naar nu Forholdet yderligere er saaledes, at en samtidig Beskæftigelse med Islands Geologi i mange Henseender vil virke gavnlig paa Undersøgelserne i Danmark, og at man endog netop fra Island kan vente saadanne videnskabelige Resultater, som vil gøre de i Danmark udførte Undersøgelser forældede, da synes det at være i Overensstemmelse med god Økonomi, at man i Stedet for at opsætte Islands Undersøgelse og anvende alle sine Kræfter paa Danmarks, deler Kræfterne og lader begge Arbejder gaa jævnsides og understøtte hinanden.

De geol(ogiske) Undersøgelser paa Island, som her haves for Øje, burde formentlig ledes

saaledes, at de forskellige foreliggende geologiske Spørgsmaal efterhaanden gjordes til Genstand for Udforskning, saaledes at Vægten blev lagt paa hvad der har almindelig Interesse, ikke paa det detaljerede Kendskab til lokale Forhold. Det vilde utvivlsomt være af stor Betydning eller uundværligt at faa knyttet en yngre paa Island født og med Island kendt Geolog til Foretagendet, og her er man saa heldig i cand.mag. H. Pjetursson at have en dertil selvskreven Mand. De vigtige Resultater, han har naaet ved sine Rejser paa Island i de to sidste Somre, anbefale ham tilstrækkelig. Den heraf flydende Udgiftsførgelse vilde delvis kunne dækkes ved et Bidrag, den Islandske Stat formentlig maatte give til Foretagendet. Iøvrigt turde som ovenfor berørt ingen Personaleførgelse være fornøden, idet vi anser en af Sagens væsentligste Sider for at

være den, at de samme Forskere, som ere beskæftigede i Danmark, ogsaa komme til at arbejde paa Island. —

En medvirkende Grund til Fremkomsten af denne Henvendelse paa nærværende Tidspunkt er et af medundertegnede Ussing næret Ønske om ogsaa i Aaret som kommer at kunne skaffe cand. Pjetursson Understøttelse til foreløbig Fortsættelse af hans Rejser. Det kan forudses, at de Institutioner hos hvem Midler hertil maa søges for at tage Ansøgningen i Betragtning ville kræve saa megen Oplysning som skaffes kan, om Udsigterne for en ordnet geologisk Undersøgelse paa Island og Danmarks geologiske Undersøgelsesinstitutions Stilling dertil.

Undertegnet af

Victor Madsen Axel Jessen N. V. Ussing.

Kommissionen for Danmarks geol.
Undersøgelse.

Kjøbenhavn, d. 20. November 1900.

Till Dhrr.

Professor N. V. Ussing,
Statsgeolog V. Madsen,
Statsgeolog A. Jessen.

I Anledning af Dhrr's Skrivelse af 9' ds., i hvilken De fremsætter det ønskelige i, at en geologisk Undersøgelse af Island kunde optages som Led i »Undersøgelens« Arbejder, idet De bl. a. fremhæver den Betydning som Studiet af Forholdene paa Island vilde have ikke alene for selve den danske Undersøgelse, men ogsaa for de ved den arbejdende Geologer, skal Kommissionen udtale, at den fuldstændig kan slutte sig til den her fremsatte Tanke, men at den — selv om der af den hidtil bevilgede Sum vilde kunne afses et mindre Beløb til Foretagelse af visse Forarbejder — ikke formener, at en gennem en længere Aarrække fortsat planmæssig geologisk Optagelse vil kunne fuldbyrdes uden en dertil særlig bestemt aarlig Bevilling, hvilken der imidlertid næppe vil være rimelig Udsigt til at kunne erholde, før den for Tiden ved særlig Bevilling i Værk satte Undersøgelse af Bornholm er afsluttet.

P. K. V.
Louis le Maire.

Som man vil se, begrundes andragendet dels med ønsket om at få fortsat Dr. Thoroddsens betydningsfulde arbejde på Island, dels med ønsket om at skaffe cand. mag. Helgi Pjeturss(on) mulighed for at fortsætte det. Det skinner igennem, at Ussing først og fremmest betragter Thoroddsens indsats som fysisk-geografisk, og at han i Pjeturss så muligheden for at give det kommende arbejde en mere rent geologisk betoning; men iøvrigt estimeres begge de to forskere højt af deres samtidige danske kolleger.

Dersom andragendet var blevet imødekommet, ville en gologstab bestående af A. Jessen, V. Milthers og H. Pjeturss allerede fra tiden omkring århundredeskiftet have været i gang med såvel Islands som Danmarks geologiske kortlægning. Men således gik det altså ikke; den senere udvikling tog andre veje.

Noget andet ligger også ansøgerne på sinde. De argumenterer stærkt for, at DGU må blive gjort til en permanent institution som »Undersøgelserne« i nabolandene. Morsomt virker det i dag at se den optimisme, hvormed DGUs første generation af geologer anså det for muligt at gennemføre landets geologiske kortlægning i løbet af 20–25 år. DGU har nu

mere end 80 år på bagen, og første karteringsrunde er endnu langt fra afsluttet – først og fremmest fordi utallige andre, og den gang uforudseelige, opgaver i mellemtiden er kommet til. At der endog den gang har skullet skaffes særbevilling til den geologiske kortlægning af Bornholm må undre os, der lever i dag. Som man vil erindre, blev denne udført af geologerne K. A. Grönwall, der senere blev professor i Lund, og V. Milthers, der sidenhen som statsgeolog blev en af den danske Kvartergeologis pionerer.

Det ligger nær at antage, at det er Ussings egne erfaringer fra feltarbejde, dels i Julianehaabsdistriktet i Grønland (Ilímaussaḡ) og dels i Jylland (Randmoræner og Hedesletter), der

har lært ham at se værdien for den udøvende geolog af en vekselvirkning mellem forskellige sider af faget, samt at han derfor personlig er ophavsmand til udformningen af stykket om den betydning, det vil have for Kvartergeologisk arbejde i Danmark at have lejlighed til samtidig at arbejde i islandske gletscherområder af i dag, som f. eks. i egnene nord for Hofsjökull og Vatnajökull. Der spores desuden hos Ussing en vis frygt for, at der ville kunne udvikles en snæverhed hos den unge »Undersøgelse«s folk, der helt var henvist til kun at skulle arbejde med danske geologiske forhold, og derfor ser han perspektivet i et eventuelt samtidigt arbejde også på Island og dets inspirerende muligheder.